

1961. Fekete áfonya (*Vaccinium myrtillus* L.)
 Farkasbogyó (*Scopola carniolica* Jacq.)
 Izsóp (*Hyssopus officinalis* L.)
 Egybibés galagonya (*Crataegus monogyna* Jacq.)
 Mályvarózsa (*Althaea rosea* [L.] Cav.)
 Orvosi szappanfű (*Saponaria officinalis* L.)
 Muskotály zsálya (*Salvia sclarea* L.)
 Kökény (*Prunus spinosa* L.)
 1963. Körömvirág (*Calendula officinalis* L.)
 Gyöngyvirág (*Convallaria majalis* L.)
 Kígyógyökerű keserűfű (*Polygonum bistorta* L.)
 Beléndek (*Hyoscyamus niger* L.)
 Lyukaslevelű orbáncfű (*Hypericum perforatum* L.)
 Kömény (*Carum carvi* L.)

Kamarás György
 főiskolai tanársegéd

A FELMENTETT TANULÓ FOGLALKOZTATÁSA A TESTNEVELÉSI ÓRÁKON

Látszólag egyszerű és éppen ezért elég lazán kezelt kérdése, problémája ez a testnevelés tanításának. A szokásos létszájmjelentés után kiállítja őket a testnevelést oktató kartárs a sorból, leülnek a részükre kijelölt helyen és ezzel sorsuk szinte elintézettnek tekinthető bizonyos időre. Így megy ez legtöbbször és — sajnos — sok helyen egyik óráról a másikra anélkül, hogy ennek az igazán jóindulatú eljárásnak káros következményeivel valamit is törődnénk.

Tévedések elkerülése céljából le kell szögeznem, hogy a művelődésügyi miniszter 184/1963. M. M. számú utasítása szerinti IV. csoport beosztottjaival kívánok foglalkozni, akik testi, egészségi állapotuk miatt testnevelésben nem vehetnek részt, ezért az I—III. csoport egyikébe sem sorolhatók, így őket a testnevelés alól teljesen fel kell menteni.

Ha a fenti rendelkezést betű szerint vesszük, akkor az előbb említett bánásmóddal eleget tettünk annak. Ha azonban azt is megnézzük, hogy a testnevelésnek milyen szerepe van az általános nevelés szempontjából, akkor egyszerre elő fog tűnni az a szükséges tenni-való, amely a IV. csoport tagjaira is vonatkozik és amelynek megoldása — esetleg íratlanul is — feltétlen kötelessége a testnevelést tanító kartársaknak. Indokolására csupán egyetlen mondatot ragadok ki a Tanterv és Utasítás testnevelésre vonatkozó feladatmeghatározásaiból: „Alakítsa a tanulók aktív, közösségi magatartását.”

Egyre inkább elismert tény az, hogy a testnevelés nemcsak a testi nevelés feladatait hi-

vatott teljesíteni, hanem azzal egyidőben az értelmi, erkölcsi, esztétikai és politechnikai területet is művelnie kell, hogy ezzel is hozzájárulhasson a kommunista embert jellemző tulajdonságok és jellemvonások kialakításához. Eszközei közül csak a testgyakorlatok azok, amelyek végzése a teljesen felmentett tanulók részére indokoltan tiltott, de a természet erőinek: levegő, napfény, víz felhasználása, a megadott eu. rendelkezések szerint, feltétlenül kívánatos lehet. Egy pillanatig sem képezheti vita tárgyát, hogy pl. a napfény igénybevétele ne tétlen napozás által történjék meg, hanem egy aktív, a közösség érdekében végzett hasznos mozgás közben, amelynek teljesítése nem jelent pluszt a megszokotthoz viszonyítva, értéke mégis kimutatható mind az egyén, mind pedig a közösség célkitűzéseinek könnyebb és jobb megvalósítása szempontjából.

Úgy hiszem, hogy a fenti indoklás reális voltához különösebb kétség nem férhet. Nem tehetjük — akaratlanul is — feleslegessé azokat a tanítványainkat a testnevelési órákon, akik egyébként minden tekintetben egyenértékűek a többiekkel, a segítségadás vágya él bennük, főleg a kisebbeknél, és közreműködésük határozottan képes emelni a legjobban megtervezett és vezetett órák színvonalát is.

A felmentettekkel való foglalkozás csak annyira hivatott engedményeket tenni, amennyire ezt egészségi állapotuk megkívánja. Ez vonatkozik jogaikra és kötelességeikre egyaránt. Ez utóbbitól indulok ki, mert ez szabja

meg azokat a lehetőségeket, amelyeken belül különféle segítségük igénybe vehető. De nézzük meg, mit ír elő ezzel kapcsolatban az 1964-es iskolai Rendtartás.

„Az egyes tantárgyak gyakorlati része alól felmentett tanulónak a foglalkozáson jelen kell lennie, és őt a szaktanárnak megfelelő munkával foglalkoztatnia kell. A testnevelés gyakorlati része alól felmentett tanuló köteles a testnevelő tanár intézkedései szerint a testnevelési órák adminisztrációs munkáiba bekapcsolódni. Ha a testnevelési óra a tanítási idő első vagy utolsó órája, a tanuló későbbi bejövetelet, illetve korábbi távozását az iskola igazgatója engedélyezheti. A felmentés alapjául szolgáló ok megszűntével a felmentés megszűnik.”

A Rendtartás utolsó mondata rendkívül fontos a felmentettek jövője szempontjából. Velük számolni kell, mint nevelendőekkel előbb vagy utóbb! Azt az időt pedig, ami testgyakorlati foglalkoztatásukból kicsik éppen a testnevelési órákon, úgy kell eltöltetnünk velük, hogy abból mind nekik, mind az osztályközösségnek megfelelő haszna legyen, és ezzel együtt a nevelési ráhatás folyamatosságát is biztosíthatjuk, ellentétben a sok helyen látottakkal. A tennivalók kapcsán induljunk el egy testnevelési óra kezdetétől.

Öltözéfelelősök. Közismert tény, hogy az átöltözés és felöltözés gyorsasága az öltözőkben uralkodó rendtől is függ. Bár a legcélszerűbb, ha a tanár személyesen is jelen van, de külön-műség esetén erről szó sem lehet, főleg nagyobb leányoknál, ha pl. férfi az oktató tanár. Mi tehát a teendő? Ki kell jelölnünk erre a feladatra egy olyan felmentettet, aki elég határozott ahhoz, hogy társait ilyen szempontból irányítsa és ellenőrizze. Észrevételeit azonnal jelentenie kell minden esetben a testnevelést tanító tanárnak. Célszerű az öltözők mindenkor zárása és nyitása is, hogy a foglalkozási idő alatt a tanulók ruhájának és értéktárgyainak a biztonságát megerősítsük. Persze, ilyen szempontból döntő az érintett iskolának az építési rendje és ezen belül a portási vagy egyéb ügyelet megszervezése.

Kezdődik az óra a létszámmellenőrzéssel, amely egyúttal a felszerelés vizsgálatával is feltelesen összekötendő. Kiderül, hogy a felmentett tanulók csak zokniban vagy harisnyában állnak a sor végén. Miért? A válasz: mert felmentettek! Itt találkozunk először leginkább a helytelenül értelmezett engedményekkel. A helyes eljárás az, hogy a tornacipő beszerzését a felmentettekre nézve is kötelezővé tesszük egészségük és a terem tisztaságának megővése érdekében.

Az ellenérv erre: felesleges pénzkiadás a tornacipő megvétele, hiszen annak használata csak a ténylegesen gyakorlók részére célszerű. Tehát: látszólagos takarékosagra való törek-

vést fedezhet fel ebben az esetleges engedményben a felületes szemlélő. Véleményem szerint éppen az ellenkezője az igaz, mert a tornacipő jóval tovább bírja a padló vagy a parkett koptató hatását, mint pl. a zokni és a harisnya. Arról nem is beszélve, hogy nem üdítő látvány akaratlanul is csúszkáló gye-
rekeket látni a tornateremben, amelynek egészen kellemetlen következményei is lehetnek esés esetén. Ez az egészségügyi és anyagi oldala ennek a dolognak. Ennél sokkal fontosabb a nevelési, amely a különféle elbírálás elvét érvényesíti az ugyanazon területen dolgozó, szereplő személyek felszerelését illetően, beleértve még az oktató tanárt is, aki szintén alkalmazkodik a kitűzött cél elérését szolgáló feltételek megvalósításához, és ebben személyes példát is mutat az összes tanítványai részére a torna- vagy egyéb, nem utcai cipő viselése által.

De maradjunk még tovább a testnevelési óra elején és nézzük meg, kik végzik el a létszámmellenőrzést megtisztelő feladatát. Általában a legügyesebb tanulók, akiknek már nem jelent különösebb izgalmat ennek a funkciónak a betöltése. Megszokták ezt a tennivalót, és egy pillanatig sem zavarja őket az osztály nyilvánossága előtt való szereplés. Már természetesen tartják. Mi történne akkor, ha ezt a szerepet váltogatva a felmentett tanulók mindegyikét megbíznánk hosszabb vagy rövidebb időre ezzel a feladattal? Könnyebben vagy nehezebben, de ők is teljesítenék ezt a megbízást. Látszólag semmi különöset nem csinálnak, de valójában lehetőséget adtunk tanítványaink közül azoknak is önbizalmuk növelésére, akik éppen ezen az órán, hibájukon kívül, bizonyos gátlásokkal küzdenek, mert érzik, hogy testi adottságaikat illetően lényeges hátrányban vannak egészséges társaikkal szemben. A megbízatás azonban felemeli őket a többiek színvonalára azon az órán is, amelyen egyébként sokszor csak fél-emberként kezelik őket. Ez az érem egyik oldala. A másik pedig, hogy az óra első pillanatától kezdve érdekeltté tesszük őket mindenben, ami ott történik. Ennek eredményeképpen az ő figyelmük is biztosított számunkra, az ebből folyó segítségadás szinte természetes lesz nekik és megóvja őket az unalomtól, amely a semmittevés sorozata következményeként az elkényelmesedésben fog kicsúszosodni. Olyan veszélyes megszokás alakulhat ki belőle, amelynek hatásait sokszor előre nem is lehet lemérni. És ehhez éppen azon az órán járulunk hozzá, amely, főleg gyakorlati jellegénél fogva, a legtöbb lehetőséget biztosíthatja nemcsak a testi, hanem az értelmi, érzelmi, esztétikai és polittechnikai nevelés megvalósítására.

Megkezdődik a testnevelési óra. A felmentetteknek egyelőre különösebb tennivalójuk nincs

mindaddig, amíg a bevezető és az előkészítő rész tart, hacsak az utóbbit nem kéziszerekkel végzik, amelyek előkészítését ugyancsak a felmentettek néhány tagjának segítségével a testnevelő tanár más az óra előtt elvégezte. Erre azért is bő lehetőség nyílik, mert idő szempontjából a teljes felmentettek előnyben vannak a részleges átöltözködés révén.

Az óra fő része már mindenkit foglalkoztathat, függetlenül attól, hogy testgyakorlati ágak melyike fogja uralni főleg ezt a részt. Legyen az torna, atlétika vagy játék, mindegyik lebonyolítása igényli a segítség legkülönbözőbb formáit akár a közvetlen beavatkozás, akár pedig a pusztá megfigyelés által. Ez az órávezetés tornatermi és szabadtéri formájára is vonatkozik egyaránt. Talán a szabadtéri foglalkoztatás az esetleges nagyobb távolságok révén jobban fel tudja használni a felmentettek segítségét, bár a tornagyakorlatok ugyanakkor veszélyességük révén a kisebb téren való elhelyezkedés ellenére is, vagy éppen azért, szintén a legteljesebb aktivitást követelik meg a felmentettek részéről is. Pl. segítségadás kézenállásnál kettesével, amelyre különösen akkor lehet szükség, ha páratlan tanulónk van. De ugyanígy talicskázásnál, fejjállásnál stb., ami csak úgy lehetséges, ha ők is megtanulják az egyes gyakorlatok segítségadásának módját. Ez azonban ugyanolyan figyelmet követel meg tőlük, mint a gyakorlótól, értelmileg tehát foglalkoztatja őket, ami által ha gyakorlatilag nem is, de elméletileg ők is megtanulhatják az egyes mozgások technikáját. A tanterv anyagának ismeretéből való kérés a legkisebb: lehet így, és ha később a felmentés okának megszűntével a felmentésük is megszűnik, a megvélő hiányokat lényegesen könnyebb lesz pótolniuk. Ilyenre számtalan példánk van a főiskolai hallgatók kötelező testnevelésének kapcsán is.

Az atlétikai foglalkoztatás szintén megkívánja a „szabad” tanulók közreműködését. Mérések dobásoknál, távolugrásnál, a magasugró lécs felrakása akár gyakorlásnál, akár felmérésnél, célbíráskodás a tanár vezetésével a verseny- és váltóversenyfutásoknál mind-mind olyan tennivaló, amely a tanulás mellett szórakoztató is, ugyanakkor az osztály- vagy iskolaközösséghez való tartozás kialakításának, majd elmélyítésének a legkiválóbb és leközvetlenebb eszköze.

Eddigi tapasztalataim alapján leginkább a játékok állnak legközelebb a felmentett tanulókhoz annyira, hogy ilyenkor a tanárnak sem könnyű betartatni velük a gyakorlati tilalmat. Ez mindenesetre jó arra, hogy a játékszabályok megismerése révén bíráskodásra is felhasználjuk a rendkívüli lelkesedéssel szerzett tudást, ami ismét elismerést, az átlagósnál nagyobb megbecsülést biztosíthat számukra osztály- és iskoltársaik részéről, ta-

náraiknak pedig eggyel még több lehetőségük van a közösségi munka terén elért eredmények legjobb érdemjeggyel való jutalmazására.

A testnevelési óra jellegétől függően a felmentettek foglalkoztatásának milyensége is változik. A leggyakoribb a vegyes szerkezetű óra, de más lesz a tennivalójuk az ismeretközlő és más a gyakoroltató vagy ellenőrző órán. Ha tehát az óra jellege és a felmentett tanulók létszáma megengedi, végeztethetünk velük egyéb munkát is. Vezethetik pl. a sportkört vagy az ideiglenesek naplóját, rendezgethetik a sportszerek, sportfelszerelések szertárát. Elvégezhetik a labdák felpumpálását, esetleg ragasztását is pl. a fiúk, a lányok stoppolgathatják a különféle mezeket és melegítőket. Ismertem olyan iskolát, ahol a szertár kisebb karbantartási munkálatait teljesen a felmentettek látták el, mégpedig a sportdelutánokra beállított szertári órákon. Megtanulták a különböző jegyzőkönyvek vezetését és a különféle játékszabályokat, ki-ki a hozzá legközelebb álló játékért, és bíráskodtak. Először csak a tanár irányításával, később önállóan is. Így tűnt el az a szakadék a gyakorlók és felmentettek között, amely, ha láthatatlanul is, de létezik, csak nem mindig és nem mindenki vesz róla tudomást. De erre nincs is szükség, ha mindenkinek igyekecsünk elfoglaltságot biztosítani a testnevelési órák keretén belül is.

Felfogás és szervezés dolga az egész! Idő kell hozzá, amíg minden a maga kerékvágásában zökkenőmentesen halad, de később többszörösen visszatérül időben, munkában és főleg a nevelés eredményeiben. Ha kezdettől fogva ezt a munkamódszert követjük, mindenki természetesen fogja venni azt, hogy adottságaihoz, egészségi állapotához viszonyítva kötelezettségei vannak az osztályközösségen belül is, amelyeknek teljesítése egészen új formáját és tartalmát mutatja be a felmentettekkel való törődésnek.

A testnevelési óra sem lehet tehát kivétel az egyenlő elbánás elvének alkalmazásánál, de viszonyítva az egyén testi állapotához és az ebből következő orvosi csoportbeosztáshoz. Volt már olyan osztályom is, amelyben éppen az egyetlen felmentett volt a különböző sportmozgásoknak szellemi irányítója. Ez csak úgy volt lehetséges, hogy az illető a testnevelés és a sport elméleti részével intenzíven foglalkozott a felmentettség időtartama alatt is, és ez biztosította részére a vezető szerepének betöltését.

Minden osztály, egy-egy iskolán belül, magában hordozza ennek a kissé kényes kérdésnek, de sokszor inkább problémának a helyes megoldási lehetőségét. Elsősorban a testnevelést tanító pedagógus hozzáállása a döntő, de nem nélkülözheti sem az osztályfőnök, sem pedig az iskola igazgatójának erkölcsi segítségét ilyen

tekintetben. Csak a közös összefogás teremtheti meg az iskolai nevelés célkitűzéseinek minél eredményesebb megvalósítását a teljesen

felmentett tanulók ilyen értelmű foglalkoztatása tekintetében is.

Glózik Pál
főiskolai adjunktus

A KISÁLLATTENYÉSZTÉSEL KAPCSOLATOS ÜGYELETES MUNKÁJÁNAK MEGSZERVEZÉSE

Azokban az általános iskolákban, ahol a kisállattenyésztés már helyet kapott a mezőgazdasági gyakorlati foglalkozások megvalósításában, illetve a tanterv teljes értékű végrehajtása folyamatban van, ott igen nagy problémát jelent az oktatási időn kívüli munkának a megszervezése. Ennek a problémának a megoldása ma még korántsem egyszerű dolog, annál is inkább, mert olyan feladatokat kell megoldani, melyek azonkívül, hogy gyakorlati tevékenységet — munkát — igényelnek, igen bonyolult szervező munkát is igényelnek a tanártól, és állatszeretettel a tanulóktól. E két tényező a munkában kiegészíti egymást és talán azt is mondhatnám, hogy ténylegesen a feladatot csak az egymásra utaltság fogalmával lehet megoldani.

Ebben az esetben csak úgy tudok tovább haladni, ha feltételezem, hogy ez a két tényező optimálisan megvan. Ilyen körülmények között lehetnek csak javaslataim az ügyeletesi munka megszervezésére.

Az alábbiakban azokról az általános tennivalókról akarok szólni, melyek minden fajta állattenyésztés problémáiként vetődnek fel. Hogyan szervezzük meg az ápolási, takarmányozási munkákat?

Ezek a kérdések lényegesebbek az *állandó ügyeleti rendszer* megszervezésénél. Az állatokat szinte egy percre sem hagyhatjuk magukra, ezért biztosítanunk kell az állandó felügyeletet. A tanár munkája, hogy a felügyeleti rendszert szervezze meg. Azokban az iskolákban, ahol a mezőgazdasági gyakorlati foglalkozások oktatása már felfutott, és az egész iskola felső osztályaiban folyik, ott két gyermek megbízását tartom helyesnek, mégpedig úgy, hogy egy V. és egy VIII. osztályos tanuló együtt lássa el a felügyeletet. Ezt feltétlenül helyesnek tartom, mert az idősebb, komolyabb, tapasztaltabb tanuló sok esetben kamíthatja, ellenőrizheti a fiatalabb tanuló munkáját. *A tanár ellenőrző tevékenysége nem maradhat el.*

Hogyan és milyen beosztásban és milyen terv alapján szervezzük meg az ügyeletet?

Az ügyeleti beosztást az iskolában folyó *oktató-nevelő munkának kell alárendelni* és annak függvényeként kell megoldani.

Ezért véleményem szerint, egyes esetekben csak egynapos beosztást lehet alkalmazni. A hetesi beosztás nagy mértékben elvonja a

tanulókat az oktatási feladatokkal járó kötelezettségektől. Ugyanis mindkét lehetőségben sok pozitív és negatív faktor jelentkezik együttesen.

Az egynapos ügyeleti rendszer nem zavarja az iskola oktató munkáját. Tegyük fel, az iskolában van 200 felsőtagozatos tanuló. Ha két tanulót osztunk be egynapi szolgálatra, akkor 240—245 nappal számolva egy tanévben 2—1/2 nap szolgálat esik két tanulóra. Ha egész évben — ilyen elfoglaltság érdekében — két és fél napot hiányoznak a tanulók a tényleges elméleti órákról, ez nem jelenthet hátrányt, mert egy olyan munkával ismerkednek meg, amelyek elősegítik a tanszék politechnikai lépését. De az a véleményem, hogy nem is az ott töltött idő tényleges realitását kell eldöntenünk, hanem azt, hogyan illesztjük bele az oktatás rendszerébe az ügyeleti szolgálatot.

Az egynapos ügyeleti beosztásnak inkább a negatívumát szeretném megvilágítani. Talán az első, de a legfontosabb, hogy egy nap ügyelettel a tanulók előtt nem táruul fel az ott eltöltött idő lényege. A tanulók mechanikusan elvégzik a rájuk háruló feladatokat, de gyakorlatuk nem válik még csak jártassági szintűvé sem. Ilyen rövid idő alatt nem látják meg az összefüggéseket és nem nyílik alkalom az egyes jelenségek megfigyelésére sem. Mégis az iskola oktatási rendszerének megzavarása nélkül azt tudnánk megvalósítani legjobban.

Természetesen a *két tanuló és egynapos rendszer csak javaslat lehet*, annál is inkább, mert az iskola állatállományától (fajtaától, számától, hasznosításától) függ, hogy elegendő-e a két tanulóknak a beosztása egy napra. Tehát, hogy ketten el tudják-e látni a feladatokat úgy, hogy az számukra megterhelő ne legyen.

Azokban az általános, főleg falusi iskolákban, ahol a tanulólétszám kevés, feltétlenül az *egyhetesi ügyeleti beosztást* tartom helyesnek. Ugyanis ezzel biztosítani tudom az egyéges összefüggő szemlélet kialakítását, másrészt pedig itt jobban be tudom építeni az oktatás folyamatába az ügyeleti beosztást, az iskola sajátosságainál fogva. Ha a tanár pontosan meghatározza a napi állandó jellegű munkákat, amit percnyi pontossággal el lehet készíteni, akkor két tanuló rendszer esetén